PETER C. MEILAENDER: EU, TU ȘI NOI: CE NE MAI SPUNE MARTIN BUBER O SUTĂ DE ANI MAI TÂRZIU

Autor: Redacția Syntopic | 16 februarie 2024

Un articol scris de Peter C. Meilaender pentru The Public Discourse

Articol original: I, Thou and We: Learning from Martin Buber 100 Years Later

Traducere în limba română de Ciprian Ilău, student la Facultatea de Filosofie, Universitatea din București, pentru stagiul de practică organizat în parteneriat cu redacția Syntopic.

Putem mai mult de-atât – și-aceasta fără a presupune că politica va fi predată (sau ar trebui predată) în cadrul unui curs de filosofie. Iar dacă ai noștri candidați s-ar gândi cum să se prezinte mai bine în această seară, sau mai târziu în campania electorală generală, ar putea lua în considerare o carte clasică de filosofie ce astăzi împlinește secolul de existență.

În această seară, candidații Republicani pentru prezidențiale se vor confrunta în ceea ce va fi fost a treia dezbatere din cadrul acestei campanii. Putem numai spera că această dezbatere va fi ceva mai lămuritoare decât precedenta. Cea de-a doua dezbatere a fost memorabilă înainte de toate pentru dorința aparent nesățioasă a participanților de-a se întrerupe și de-a vorbi unul peste celălalt. În față au ieșit cele mai puțin atrăgătoare caracteristici ale politicii americane contemporane: impostură fără limite, îngâmfare, încercări deloc impresionante de-a avea dreptate vizavi de chestiuni de mică importanță, erijarea în modele de virtuozitate și pseudo-masculinitate. Un singur lucru bun de-aici: întrucât candidații au insistat să vorbească în același timp, nu s-a înțeles mare lucru. Doar să ne gândim că toate acestea au fost realizate fără ca Donald Trump să fie pe scenă!

Democrația, din Atena Greciei Antice până în America Secolului XXI, a fost întotdeauna

o chestiune dificilă și anevoioasă. E bine să păstrăm un prag al toleranței ridicat în ce privește acele aspecte ale campaniei electorale ce seamănă mai degrabă cu forme de divertisment ori sporturi competitive decât cu un curs de filosofie. Cu toate acestea, pare că multă lume e de părere că actualul moment politic (nu doar în ce privește Republicanii) a atins niveluri îngrijorătoare de gâlceavă partizană, atenție pentru simbolism în loc de substanță, grosolănie și disfuncționalitate. Se pare că regresăm către tribalisme concurente și de neîmpăcat. Căutarea unui compromis lasă loc credinței că „oameni ca noi" sunt la conducere. Rezultatele sunt polarizarea, fragmentarea și dezbaterile hîde.

Putem mai mult de-atât – și-aceasta fără a presupune că politica va fi predată (sau ar trebui predată) în cadrul unui curs de filosofie. Iar dacă ai noștri candidați s-ar gândi cum să se prezinte mai bine în această seara, sau mai târziu în campania electorală generală, ar putea lua în considerare o carte clasică de filosofie ce astăzi împlinește secolul de existență.

În 1923, Martin Buber publică cea mai faimoasă carte a sa, *Ich Und Du*, *I and Thou*, așa cum este îndeobște tradusă în engleză[1]. Buber a fost adesea calificat drept un filozof existențialist dar interesele sale cuprind studiile religioase, traducerea, pedagogia și gândirea socio-politică. Deși evreu, se bucură de o popularitate sporită și în rândul cititorilor non-evrei, incluzând aici o mulțime de creștini. *Eu și Tu* este *expresia* clasică a filosofiei „dialogice" pentru care este cunoscut.

Este o carte frustrantă sub multe unghiuri: fragmentară, aluzivă, vagă, metaforică. Stilul lui Buber e mai degrabă poetic decât analitic; îl încântă neologismele și propozițiile ce sună tot atât de inedit în original în germană pe cât sună și în traducerea englezească. Walter Kaufmann, în prefața traducerii sale din cartea lui Buber, admite că această carte este „prolixă" (*overwritten*). Nu este neobișnuit să ne întâmpine întregi paragrafe ce se opun oricărei interpretări – *chiar și* după mai multe lecturi! Iată, de pildă, o propoziție aleasă mai mult sau mai puțin întâmplător: Istoria culturilor [...] duce un drum fără nume. Nu un drum al progresului şi evoluţiei; ci o coborâre prin spiralele unei lumi subterane a spiritului, şi de asemenea un urcuş printr-un vârtej profund, subtil şi complicat de numit, în care nu mai există nici avans, nici recul, ci doar fabulosul reviriment: străpungerea.[2] Pune laolaltă câteva astfel de propoziții și rezultatul e o ceață verbală.

În pofida acestor dificultăți, *Eu și Tu* prezintă interes deja de-un secol pentru cititori prin felul seducător în care prezintă autenticitatea relațională a interacțiunilor umane. Buber susține că esența umană este decelabilă numai în și prin relație – relație cu alți oameni dar și cu natura, animalele, obiectele, arta și Dumnezeu. „La început a fost relația," scrie el, argumentând că ajungem să ne cunoaștem pe noi înșine, ba chiar să existăm *ca* indivizi numai în relație cu ceilalți: „Toată viața reală este întâlnire." Aceste întâlniri au

două forme, iar distincția dintre acestea este centrul filosofiei lui Buber. Putem să abordăm lumea și oamenii la care suntem relativi, în terminologia lui Buber, fie cu o atitudine de tipul „Eu-Acela” sau cu o atitudine de tipul „Eu-Tu”

Când adoptăm o atitudine de tipul „Eu-Acela”, noi considerăm acele persoane sau lucruri ca fiind obiecte cu o existență independentă de a noastră. Încercăm să le înțelegem, le analizăm, le măsurăm. Ne punem problema în ce fel am putea să le folosim, ori cel puțin în ce mod am putea lucra cu ele așa încât să ne fie mijloace pentru scopurile noastre. Când privim lumea ca pe un „Acela”, o experimentăm, dar nu participăm la aceasta în niciun chip. Lumea ca „Acela” este constituită din lucruri: „percep ceva,” spune Buber. „Simt (afectiv, sentimental) ceva. Îmi imaginez ceva. Vreau ceva. Simt (senzorial) ceva. Gândesc ceva.” Tot acest areal al experienței aparține „tărâmului Aceluia”.

Când adoptăm, dimpotrivă, o atitudine de tipul „Eu-Tu”, nu mai avem experiența unei lumi alcătuite din obiecte; ci, mai degrabă, întâlnim chiar esența persoanelor sau lucrurilor, așa cum ni se arată nouă în relația pe care o legăm cu acestea. În loc să folosim lucruri, le întâlnim față către față și le permitem să ni se adreseze. „Când tratez o ființă umană ca un *Tu* și îi vorbesc astfel, atunci el nu e un lucru printre lucruri și nici nu e alcătuit din lucruri,” scrie Buber. Îi întâlnim pe ceilalți ca parteneri cu pretenții îndrituite la atenția noastră – în aceeași măsură în care și noi le pretindem atenția la rândul nostru. „Oricine spune *Tu* nu are nimic,” Buber explică, ”nu are nimic. Dar se află într-o relație.”

Prin această distincție Buber nu susține, așa cum s-ar părea la prima vedere, că ar trebui să transformăm toate relațiile noastre cu lumea din relații de tip „Eu-Acela” în relații de tip „Eu-Tu”. Aceasta nu ar fi cu putință. O bună bucată din viață umană are loc cu necesitate în domeniul lui Eu-Acela. Când mănânc un sendviș, acesta este un obiect pe care îl folosesc, un mijloc pentru un scop. Când călătoresc, folosesc o hartă pentru a-mi planifica itinerarul. Când propun o reformă care să pună în ordine o procedură de la locul de muncă, eu țintesc către o eficiență sporită. Când angajez un instalator, vreau să știu dacă poate sau nu să repare scurgerea de sub chiuveta mea. Chiar dacă sendvișul, călătoria, locul de muncă și instalatorul sunt situații ce-ar permite o relație de tipul Eu-Tu, aceste întâlniri de regulă se vor încadra în mulajul Eu-Acela. Viața umană pretinde în bună măsură eforturi de planificare, măsurare și analizare.

Ceea ce vrea cu precădere Buber să spună este că viețile noastre trebuie să însemne mai mult decât atât. Nu ar trebui să îngăduim ca toate întâlnirile noastre să fie de tipul „Eu-Acela”, consacrate obținerii, utilizării sau înțelegerii chiar. Întrucât suntem ființe dialogice, necesităm, în egală măsură, relații autentice. Permițându-le celorlalți să ni se arate drept un Tu, împiedicăm circumscrierea vieții noastre în domeniul mijloacelor și scopurilor. Doar în întâlnirea non-utilitaristă cu concretețea persoanei sau lucrului

întâlnit mă formez în chip esențial. De bună seamă, o viață ce reneagă posibilitatea unei astfel de întâlniri este, pentru Buber, mai puțin decât umană: „Fără Acela un om nu poate supraviețui. Dar cine trăiește doar cu Acela nu este om.”

Lesne ar fi să înlăturăm ideile lui Buber – opace, greu inteligibile și ușor mistice – și să le socotim pur și simplu irelevante în ce privește politica, ce este prin excelență competitivă, orientată către un țel, pragmatică și realistă. Eu-Tu, această filosofie abstractă și idealistă, ne apare a fi grozav îndepărtată de polarizările politice și campaniile malițioase pe care le trăim astăzi. Ne poate el, oare, spune ceva despre cum să facem politică în secolul douăzeci și unu?

Eu sunt de părere că da, în măsura în care pretențiile noastre sunt cele potrivite. De bună seamă, gândirea lui Buber poate fi de-o grozavă importanță întocmai într-o perioadă precum cea curentă, perioadă în care o sumedenie de partizani încep să-și vadă rivalii politici nu atât drept oponenți, cât în calitate de dușmani pe care trebuie să îi nimicnicească ori oameni ce nu prezintă credibilitate și trebuie în mod necesar învinși. Cu siguranță este dificil ca un echilibru între opozițiile politice să fie stabilit de vreme ce antagoniștii se socotesc reciproc ca fiind demni doar de anihilare. Un respect fundamental față de un seamăn cetățean ni se arată a fi obligatoriu în vederea unei democrații funcționale.

Dacă îl înțelegem cum se cuvine, Buber ne poate arăta calea către acest respect reciproc fundamental. Pentru a vedea cum este cu putință aceasta, trebuie să ne ferim, înainte de toate, de trei interpretări ratate. Astfel, în primul rând, nu trebuie să îl calificăm drept un romantic naiv ori cu capul în nori. Dacă ne închipuim că filosofia lui recomandă candidaților să facă din scenă un soi de sesiune de ascultare, în cadrul căreia se privesc adânc în ochi, își țin unul altuia mâinile și așteaptă extatici întâlnirea cu mult-respectatul lor oponent – ei bine, aceasta nu are să se întâmple. Dar, cu certitudine, această dulcegărie de pseudo-relație nu este întocmai ceea ce Buber propune.

În al doilea rând, nu ar trebui să asumăm că filosofia lui este un lux pe care ni-l permitem numai în rarele momente când evadăm din forfota vieții de zi cu zi. Buber însuși a prevăzut o astfel de obiecție și a atacat-o într-un eseu târziu, „Conversation with the Opponent”, urmărind să clarifice propunerile din *Eu și Tu*. El propune un experiment mental unde un critic îi impută escapismul filosofiei sale, care urmărește astfel doar abandonul lumii reale întru o „țară a lui nicicând, o ieșire în afara contextului social al lumii în care ne petrecem cu toții zilele și în funcție de care – dacă avem un astfel de reper – ne definim realitatea.” Buber spune că această interpretare ratează o bună înțelegere a filosofiei lui. Atitudinea de tipul Eu-Tu este o atitudine pe care o putem adopta în orice moment. Audiența pe care o are în vedere Buber include fiece om, oricât de dedat sarcinilor cotidiene ar fi: „Da, taman la acela mă refer, la acela din fabrică, din magazin, din birou, din mină, de pe tractor, de la tiparniță… Dialogul nu este o

întreprindere ce ține de un lux spiritual sau de o excepționalitate spirituală.”

În al treilea rând, trebuie să realizăm că Buber nu subestimează dificultățile vieții politice – acele discordii reale, profunde și importante într-atât că fac cooperarea și compromisul greu fezabile adesea. Nici nu se pune problema de-o astfel de subestimare. În ultimele decenii ale vieții sale, după ce se mutase în Israel, Buber a scris adesea despre conflictul Israelo-Palestinian, susținând că ambele tabere sunt nevoite să recunoască legitimitatea pretențiilor pe care fiecare tabără le ridică și că doar un stat binațional ar putea să îndrepte situația atât pentru evrei, cât și pentru palestinieni. Prin apelul „dezvoltării solidarității, cooperării și încrederii reciproce între cele două națiuni,” Buber, confruntat cu discordii considerabil mai greu de rezolvat decât cele ce despart națiunea americană astăzi, a propus această filosofie a dialogului. Că speranțele lui au rămas doar speranțe – așa cum bine ne-amintește ceea ce s-a întâmplat luna trecută – ar putea în bună măsură să ne indice limitele acestei abordări dialogice. Dar de-aici nu putem conclude nici că Buber avea o viziune nerealistă asupra politicului, nici că a subestimat dificultățile inerente procesului de împăciuire, ba nici măcar că propunerea lui întru a obține pacea între evrei și palestinieni a fost greșită.

Dacă nu îl tratăm pe Buber ca pe un romantic incurabil, despărțit de viața cotidiană sau nerealist, ce învățăm de la el? Viziunea sa dialogică nu ne aprovizionează cu un model direct al interacțiunii politice – nu se pune problema ca, pe măsură ce se confruntă, candidații să ducă dezbaterea în zona unei interacțiuni de tipul Eu-Tu. (Nici măcar nu pot să îmi închipui cum ar arăta una ca aceasta.) Buber mai degrabă descrie o atitudine particulară în fața lumii și în raport cu celelalte persoane, o atitudine pe care, într-un fel sau altul, ar trebui să o recuperăm. Viziunea sa este pe atât de educativă cât este politică, ea înaintând o formă particulară de formare a caracterelor, un antrenament al atitudinilor și virtuților necesare relaționării autentice și respectului reciproc. El ne oferă ceea ce am putea numi o propedeutică pre-politică pentru politică, un îndemn să nutrim, în noi, cât și în ceilalți, dispoziția deschiderii către întâlnire.

Înainte să îi declarăm pe ceilalți aliații sau inamicii noștri politici, trebuie să le întâlnim umanitatea fundamentală. Aceasta nu este o prescripție pentru o politică nehotărâtă și delăsătoare ce ar avea drept scop moderația de dragul moderației sau ar visa naiv la o unitate umană atât de evazivă. În schimb, este un îndemn să îi întâlnim pe ceilalți, înainte de toate, în statutul lor de persoane concrete – să îi întâlnim astfel înainte de-a ne preocupa de planurile și propunerile lor, diversele lucruri pe care ar vrea să le facă pentru noi, nouă, cu noi sau împotriva noastră. Fiecare Tu devine la un moment dat un Acela iar activitatea politică nu poate lua o formă continuată a relației Eu-Tu. „La început,” în tot cazul, „este relația.”

Să înceapă dezbaterea, așadar, și să fie serioasă, substanțială, ba chiar aprigă. Dar poate că, înainte de-a urca pe scenă, candidații ar trebui să pună mână pe seculara *Eu și*

Tu și să-l citească puțin pe Martin Buber.

NOTE

1. „Eu și Tu”, în traducerea lui Ștefan Augustin Doinaș din 1992 pentru Humanitas. ↑
2. Cf. Martin Buber, *Eu și Tu*, trad. Ștefan Augustin Doinaș, București: Humanitas, 1992, p. 81: „Istoriaculturilor nu este un stadion al epocilor în care alergătorii ar avea de parcurs, unul după altul, plini de curaj şi inconştienţă, un acelaşi ciclu al morţii. Prin ascensiunea şi declinul lor duce un drum fără nume. Nu un drum al progresului şi evoluţiei; ci o coborâre prin spiralele unei lumi subterane a spiritului, şi de asemenea un urcuş printr-un virtej profund, subtil şi complicat de numit, în care nu mai există nici avans, nici recul, ci doar fabulosul reviriment: străpungerea”. ↑

Imagine: Unsplash